

ARKEOLOGISKA INSTITUTIONEN
STOCKHOLMS UNIVERSITET

NUMISMATISKA FORSKNINGSGRUPPEN

Verksamhetsberättelse

1992 - 1993

**ARKEOLOGISKA INSTITUTIONEN
STOCKHOLMS UNIVERSITET**

NUMISMATISKA FORSKNINGSGRUPPEN

1 juli 1992 - 30 juni 1993

1. Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria

Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning instiftades 1974 genom ett donationsbrev av Wera Ekström. Stiftelsen bekostar bl.a. Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria vid Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet med placering vid Stockholms Universitet, Arkeologiska institutionen.

En viktig uppgift för professuren är forskningen inom ämnet. Det kan därför vara på sin plats att ge en kort sammanfattning av den svenska forskningshistoriken som i denna årsberättelse kommer att föras fram till 1800-talets början.

Det i Sverige äldsta belägget för vad som kan betecknas som ett vetenskapligt studium av mynt sammanfaller med den s.k. trekronorsstriden efter det nordiska sjuårskriget 1563-1570. Eftersom Danmark hade införlivat trekronorsvapnet i sin vapensköld inleddes i Sverige en insamling av gamla mynt vilka skulle bevisa Sveriges uråldriga rätt till vapnet.

År 1630 utfärdade Gustav II Adolf en instruktion om efterforskning av gamla mynt. Uppdraget föll främst på riksantikvarien Johan Bureus (1568-1652) och kyrkoherden Martin Aschaneus (ca 1575-1641). Resultatet av deras arbete framgår av ett flertal handskrifter med förteckningar över mynt. Häri ingår flera fynd, t.ex. det tidigast funna myntet som ännu är bevarat eftersom det syddes fast i en handskrift: en romersk sestertius från Antoninus Pius

(138-161) funnen år 1598 i Aske, Håtuna sn, Uppland. Mynt tillvaratagna i offerstockar utgjorde också ett viktigt material.

Johan Loccenius (1598-1677) utgav 1647 en publikation som bl.a. ger en översikt över mynthistorien. Petter Dijkman (1647-1717) behandlade mynten med utgångspunkt från mynträknningen i ett verk som utkom 1686. Dijkman tar även med fynduppgifter och diskuterar bl.a. utländska mynt som importerats till Sverige. Med sitt allmänt mynthistoriska perspektiv får han betecknas som en föregångsman.

Elias Brenner (1647-1717) räknas allmänt som den svenska numismatikens fader, främst genom sitt verk "Thesaurus nummorum sveo-gothicorum ..." från 1691. Hans konstnärliga talanger framgår av de väl utförda myntavbildningarna, medan den kommenterande texten är knapphändig och inte alls motsvarar den ambitiösa plan han hade som bl.a. skulle inkludera det skriftliga källmaterialet och utländska mynt som cirkulerat i Sverige. Verket blev därför snarast en stympad version med betoning på att illustrera mynttyperna. Brenners bestämningsmetoder för mynten före 1300-talets mitt visar inga spår av vetenskaplighet eller analytisk förmåga. De baseras i stället på lösa antaganden som bl.a. kopplar enstaka bokstäver på mynten till kungarnas namn. Katalogen inleds t.ex. med mynt som förs till Olof Trätälja. Brenners kommenterande text beträffande tre vikingatida depåfynd visar emellertid att han förstod myntfyndens värde. För sin tid innebar hans verk ett stort genombrott.

Brenners kollega Nils Keder (1659-1735) gav ut Brenners arbete i en reviderad utgåva 1731, där myntbestämningarna emellertid inte omarbetades. Keder kunde också utnyttja två depåfynd från Näs i Uppland resp. Öna i Dalarna för att påvisa myntningen under Olof Skötkonung (994-1022) och Anund Jakob (1022-1050).

Insikt i myntfyndens vetenskapliga värde var det utmärkande draget för Olof Bromell (1639-1707) och Magnus Bromell (1679-1731) vars samlingar var uppbyggda efter de fynd de lyckades förvärva.

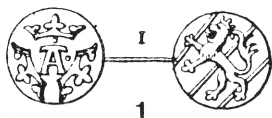
Carl Reinhold Berch (1706-1777) var den ledande numismatikern vid 1700-talets mitt. Han var en flitig författare vars viktigaste verk var en katalog över svenska mynt som publicerades 1773. Den bygger emellertid på Brenners arbete med alla dess brister, trots att Berch själv intog en kritisk hållning till Brenners bestämningar.

Jacob von Engeström (1735-1802) kan, främst med stöd av hans efterlämnade manuskript över Brunsgårdenfyndet (Styra), Östergötland, betecknas som den förste modernt arbetande numismatikern i Sverige. Hans analys

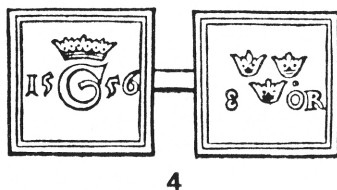
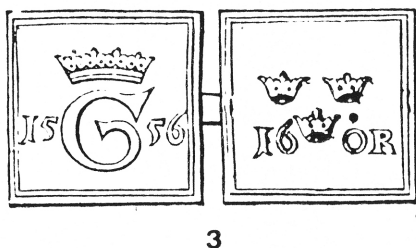
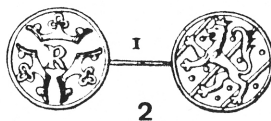
av detta väldiga fynd (ca 24.300 ex.), nedlagt ca 1270, visar prov på en vetenskaplig syn som låg långt före hans samtid. Detta viktiga verk blev emellertid aldrig publicerat under hans livstid.

Jonas Hallenbergs (1748-1834) och Johan Gustav Liljegrens (1791-1837) verksamhet markerar slutet på en äldre period. Deras huvudsakliga intres

AMUNDUS *Kolbrenna*. Å° Ch 1019

RAGVALDUS *Knaphövde*. 1120

Exempel på myntavbildningar i Brenners "Thesaurus nummorum sveo-gothicorum ..." 1691/1731.

- 1-2. Magnus Eriksson (1319-1363), penning 1340-1354. Av Brenner förda till Anund Jakob (1022-1050) resp. Ragnvald Knaphövde (ca 1125).
- 3-4. Gustav Vasa (1521-1560), Åbo, 16 resp. 8 öre (klipping) 1556.
5. Danmark, Kristian II (1513-1523), Malmö, skilling 1515. Mynt av denna typ finns inte bevarade idag. Den enda bevarade typen för detta år visar kungen i helfigur.

seområden låg inom andra områden och de kom främst i kontakt med mynt genom sina befattningar som riksantikvarier. Hallenbergs skrifter berör främst arabiska mynt, medan Liljegren 1830 publicerade en sammanställning över 705 då kända arkeologiska fynd påträffade under perioden 1547-1829 varav en stor del utgörs av myntfynd.

Forskningens tonvikt under perioden fram till ca 1830 ligger på myntbestämningarna och det skriftliga källmaterialet. Arbetet med att bestämma mynten var en grundläggande uppgift där man i alltför hög grad utgått från enstaka detaljer i mynten motiv. Med den enkla metod som detta innebär kan man ofta inte uppnå bestående resultat för det äldre materialet. Det skriftliga källmaterialet utnyttjades i växande utsträckning och visat på försöken att få en koppling mellan mynten som föremål och myntens funktion. Perioden domineras i hög grad av Brenners gestalt och den auktoritetstro som hans efterföljare, trots uttalanden i motsatt riktning, gav prov på i sina skrifter. 1700-talets vetenskapliga intresse tycks ha haft svårt att sprida sig inom det kulturhistoriska området.

2. Forskning och publicering

Under året utkom festskriften till Kolbjørn Skaare som årgång 1991 av Nordisk Numismatisk Årsskrift med Kenneth Jonsson och Brita Malmer som redaktörer. Den innehåller bl.a. 12 artiklar som tidsmässigt omfattar antiken samt vikingatida, medeltida och nyare tids numismatik med tonvikt på fynd.

Vikingatid

I Commentationes-serien har ett flertal volymer som är under arbete skrivits av utländska författare. Det redaktionella arbetet med bl.a. språkgranskning och standardisering av fyndlistor har blivit betydligt mer omfattande än vad som kunde förutses:

- A. V. Fomin: *Four Ninth-Century Russian Hoards with Coins from the Islamic World and Khazaria.*
- T. Berga: *Finds of Viking-Age Coins in Latvia.*
- N. Kotljars, A. Medyntseva och E. Melnikova: *The Grivnas in the Burge Hoard.*

För andra volymer i Commentationes-serien har arbetet fortsatt under året:

- K. Jonsson: *Finds of Viking-Age Coins in Sweden.*
- G. Rispling: *Arabische und pseudoarabische Münzen in schwedischen und anderen Sammlungen und Funden der Wikingerzeit. I. Katalog von Nachahmungen arabischer Münzen.*

Brita Malmer har fortsatt sina forskningar om Skandinaviens mynthistoria ca 995-1020. Materialet, som består av ca 1500 stampar, kommer att publiceras i *Comm. NS* 9.

I CNS-serien har arbetet under året bl.a. avsett färdigställande av heloriginal för 3.476 tyska m.fl. mynt i Johannishusfyndet för Blekingevolymen. I samma volym har nya uppgifter om försäljningar av mynt i Gärestadsfyndet medfört att listorna över 1.096 tyska m.fl. mynt har fått omarbetas helt.

Medeltid och nyare tid

En ny serie *Stockholm Studies in Numismatics* kommer att startas vid Stockholms Universitet. Ivar Leimus' avhandling om myntningen i Baltikum på 1500-talet blir den första volymen i serien och beräknas utkomma under nästa verksamhetsår.

Övrigt

Kenneth Jonsson är tillsammans med William Metcalf vid American Numismatic Society, New York, redaktör för *Coins and Computer Newsletter* vars första nummer kom ut i juni 1993. Detta nyhetsbrev är tänkt att komma ut med två nummer per år och behandla datoranvändning inom numismatiken.

3. Undervisning

Numismatik ingår som ett avsnitt i grundkursen på A och AB nivå vid Arkeologiska institutionen, liksom i motsvarande distansundervisning på Gotland (numismatik, teori och metod). Undervisningen handhas liksom tidigare av Kenneth Jonsson.

Sedan några år tillbaka sker även handledning vid uppsatsskrivning på C-betygsnivå i arkeologi. Uppsatserna har hittills koncentrerats till vikingatida mynt (tyska, engelska, böhmiska) i svenska fynd, men kommer i framtiden även att omfatta medeltida och nyare tidens mynt. Avsikten med uppsatserna är dels att genom en systematisk, målinriktad forskning kunna bearbeta större materialgrupper, dels att få fram en ny generation numismatiker, och slutligen att skapa förutsättningar för en numismatisk forskarmiljö. Uppsatserna har hittills gett många nya resultat och avsikten är att uppsatserna i förkortad och redigerad form ska ges ut i en ny rapportserie.

Vid Arkeologiska institutionen framlades under läsåret följande B- och C-uppsatser, alla med Kenneth Jonsson som handledare.

B-uppsatser

Stefan Kreher, Svenskar i västerled.
Susanne Svensson, Gård och skatt på Gotland.

C-uppsatser

Cecilia Persson, Engelska mynt i svenska skatter - en studie av de vikingatida depåernas sammansättning med utgångspunkt från de engelska mynten.
Lidia Prgomet, Böhmiska mynt i fynd från vikingatiden. En analys med utgångspunkt i det svenska fyndmaterialet.
Tommy Tasakis, Myntningen i Würzburg och Bamberg under sen vikingatid. En analys baserad på det svenska fyndmaterialet.

4. Konferenser och andra engagemang

1992

Stockholm, 24 augusti. Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet. *Installationsföreläsning*: Det mörka 1100-talet (Jonsson).

Sigtuna, 6 september. *Arkeologidagen*. Föreläsning: Myntning och myntfynd i Sigtuna (Malmer).

York, 20-27 september. *Medieval Europe 1992*. An international conference of Medieval Archaeology, University of York. Exkursion till Durham m. fl. platser (Malmer).

Brüssel, 8-10 oktober. *Sixth Monetary History Conference, Monetary history and computing*. Föredrag: The German coinage in the Viking Age (Jonsson).

Linköping, 2 november. *Studieförbundets arkeologikurs*. Grundkurs i numismatik (Jonsson).

Paris, 21-28 november. *Museistudier* vid bl.a. Bibliothèque Nationale, Cabinet des Médailles, samt mottagande av Prix Duchalais vid högtidssammanträde i Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Institut de France, 27 november (Malmer).

Stockholm, 24 november. Stockholms Universitet. *Arkeologikurs*. Grundkurs i numismatik (Jonsson).

Stockholm, 1 december. Stockholms Universitet, *Arkeologikurs* i Visby. Grundkurs i numismatik (Jonsson).

Uppsala, 8 december. *Numismatiska klubben i Uppsala*. Föredrag: Myntningen i Sverige under den äldre medeltiden (Jonsson).

1993

Visby, 26 februari. *Arkeologikurs*. Numismatik, teori och metod (Jonsson).

Köpenhamn, 8-9 mars. *Studier* vid Den kgl. Mønt- og Medaillesamling (Malmer).

Lund, 10 mars. *Studier* vid Lunds Universitets Historiska Museum, myntkabinettet (Malmer).

Visby, 25 mars. *Studier* i Gotlands Fornsal (Malmer).

Linköping, 1 april. Föredrag i myntklubben Skilling Banco: York, Lund eller Sigtuna? Något om skandinavisk myntpolitik på 990-talet (Malmer).

Stockholm, 15 april. *Sveriges kyrkor*. Föredrag: Myntningen i den ekonomiska politiken 1200-1360 (Jonsson).

Jönköping, 14-15 maj. Studieresa med Svenska Arkeologiska Samfundet, bl.a. Jönköpings läns museum (Malmer).

Madrid 21-24 maj. Internationella numismatiska kommissionen. Styrelsemöte (Jonsson).

5. Datorisering och forskarservice

I handledningen på C-betygsnivå ingår databearbetning som ett viktigt led i analysen av myntmaterialet. Ytterligare två datorer har därför inköpts för bl.a. detta ändamål. Antalet registrerade och bearbetade mynt i samband med uppsatsskrivning uppgick under läsåret till ca 4.300 ex.

Vid verksamhetsårets slut var drygt 100.000 poster registrerade på data. Bl.a. har Gert Rispling under året färdigställt en databas som omfattar ca 10.000 ex. från den abbasidiska myntningen under den s.k. mellanperioden 218-279 e.H./833-892 e.Kr.

Ämne	Område	Period	Antal poster
Mynt	Islamiska områden	Vikingatid	28.000
	Islamiska områden	Medeltid	22.000
	Tyskland	Vikingatid	15.500
	England	Vikingatid	24.000
	Diverse	Medeltid	4.000
Fynd	Sverige	Vikingatid och medeltid	2.400
	Europa	Vikingatid	2.700
Diverse	Europa	Typer, myntmästare etc.	2.400
Litteratur	Hela världen	Antiken till nutid	4.500

Flera forskarbesök från Östeuropa har ägt rum under året: Pjotr G. Gaidukov, Arkeologiska institutet i Moskva, samt Tamara Pushkina, Universitet i Moskva.

Inom islamisk numismatik har besök i samband med kompletterande forskning gjorts av Thomas S. Noonan, Minneapolis, och Luke Treadwell, Oxford. För Noonans katalogarbete över fynden utgör de svenska fynden det viktigaste materialet p.g.a. sitt omfång och det faktum att materialet är beskrivet eller bevarat. Av de bevarade mynten är en stor andel fragmentariska och måste då ofta bestämmas efter stilkriterier eller genom stampjämförelser. Detta tidsödande arbete utförs fortlöpande av Gert Rispling. Treadwell har vid årets besök studerat de samanidiska mynten som utgör den största islamiska gruppen i de svenska fynden.

Michael Metcalf, Oxford höll ett föredrag som arrangerades i samarbete med Kungl. Myntkabinetet, Svenska Numismatiska Föreningen och Fornminnesföreningen: The beginnings of coinage in the North Sea coastlands.

6. Bibliotek och arkiv

Numismatiska forskningsgruppens bibliotek har under året erhållit en storslagen donation. B. Ahlström Mynthandel AB har som gåva överlämnat hela sitt lager av auktions- och lagerkataloger från mynthandlare i hela världen. Dessa ca 6.000 kataloger utgör ett mycket viktigt forskningsmaterial eftersom huvuddelen av de försålda mynten är avbildade i katalogerna. De flesta katalogerna är utgivna under 1950-talet och senare men även ett stort antal äldre kataloger ingår. Även kataloger som Ahlströms Mynthandel erhåller i framtiden överlämnas fortlöpande som gåva vilket innebär en årlig tillväxt inom detta område på flera hundra kataloger.

Ett antal standardverk över såväl vikingatida och medeltida som nyare tidens mynt har förvärvats under året. Totalt uppgår nytillskottet till ca 50 volymer.

Förutom löpande tillväxt har tidskrifterna kompletterats med nytrycket av de 55 första årgångarna av *Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft*. Årgångar som saknats av *Wiadomosci Numizmatyczne* har erhållits som gåva från myntkabinettet i Lodz.

7. Personalia

Brita Malmer slutade sin tjänst som professor vid HSFR den 30 juni 1992. Som professor emerita disponerar hon ett tjänsterum i Forskningsgruppens lokaler, där hon huvudsakligen arbetar inom CNS-projektet.

Inger Hammarberg slutade den 30 juni 1992 då hon övergick till Kungl. Myntkabinettet.

Kenneth Jonsson tillträdde tjänsten som professor den 1 juli 1992.

Gert Risplings tjänst överfördes 1 juli 1992 till Stockholms Universitet, Arkeologiska institutionen. Han tilldelades *Shamir Shamma Price for Islamic Numismatics* som utdelas av Royal Numismatic Society, London. Priset, som är nyinstiftat, kommer att utdelas vartannat år för en bok eller artikel som publicerats på engelska under de senaste tre åren. I detta fall avsåg priset artikeln "The Volga-Bulgarian imitative coinage of Al-Amir Yaltawar (Barman) and Mikail b. Jafar", som ingick i Sigtuna Papers, Comm. NS 7.

Linda Rispling har arbetat som ungdomspraktikant under sex månader med början 3 februari.

Fil. kand. Christoph Kilger förordnades på en doktorandtjänst i numismatik och penninghistoria vid HSFR. Tjänsten tillträds 1 okt. 1993 med Kenneth Jonsson som handledare och placeras vid Stockholms universitet, Arkeologiska institutionen, medan arbetsplatsen ligger i Numismatiska forskningsgruppens lokaler.

8. Tryckta skrifter

Kenneth Jonsson

A new Norwegian coin type and other Norwegian coins found in Sweden. *NNA* 1991, 89-102

Numismatica Thesaurica. Festskrift till Kolbjørn Skaare. *NNÅ* 1991 (red. tillsammans med Brita Malmer).

Internationella numismatiska kommissionen. *NNUM* 1992:8, 148.

Tidigmedeltida depåfynd på Gotland. *SNT* 1992:9/10, 220-223 (tillsammans med Nils-Gustaf Nydolf).

Recension av T. Talvio, SCBI 40, Royal Coin Cabinet, Stockholm, Anglo-Saxon coins, Harold I - Harthacnut. *SNT* 1992:9/10, 242-244.

Hoards and single-finds from the middle and northern Baltic Sea region c. 1050-1150. *Die Kontakte zwischen Ostbaltikum und Skandinavien im frühen Mittelalter* (red. A. Loit). *Studia Baltica Stockholmiensia* 9. Stockholm 1992, 79-89.

Recension av J.S. Jensen m.fl., Danmarks middelalderlige skattefund. *SNT* 1993:2, 47-48.

Danmarks medeltida skattfynd. Recension av J.S. Jensen m.fl., Danmarks middelalderlige skattefund. *NNUM* 1993:4, 62-64.

Generell licens till metallsökarentusiaster? *Kulturmiljövård* 1993:2-3, 102-104 (tillsammans med B. Johansen, H. Klackenborg, M. Rasch, B. Varenius).

Artikeln karolingiska mynt. *NE* 10. 1993.

Numismatic Institute, Stockholm, *Coins and Computers Newsletter* 1993:1, 3-4.

Brita Malmer

On some Scandinavian elements in the Eversmuiza and the Kolodezski hoards. *Die kontakte zwischen Ostbaltikum und Skandinavien im frühen Mittelalter*. *Studia Baltica Stockholmiensia* 9, 1992, 115-23.

Numismatica Thesaurica. Festskrift till Kolbjørn Skaare. *NNÅ* 1991 (red. tillsammans med Kenneth Jonsson).

Är Ribe Danmarks äldsta myntort? *NNUM* 1993, 12-13.

Coins of the Viking Period in Sweden. *New Zealand Numismatic Journal*, 70, 1992, 39-43.

Falskmyntning för 1000 år sedan? Preliminär rapport om ett myntliknande kopparföremål funnet i kv S:t Clemens i Lund (tills. med Maria Cinthio). *SNT* 1993, 2, 28-31.

Numismatiken, Olof Skötkonung och slaget vid Svolder. *Scandia* 59:1, 1993, 5-14, 137.

Artikeln hybrid (2). *NE* 9. 1992.

Gert Rispling

Artikeln islamiska mynt. *NE* 9. 1992.

Artikeln kurush. *NE* 11. 1993.

Förkortningar

CNS - *Corpus nummorum saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt*. Stockholm 1975–.

Comm. NS - *Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis. Nova Series*. Stockholm 1987–.

NE - Nationalencyklopedin. Höganäs.

NNUM - Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad Köpenhamn.

NNÅ - Nordisk Numismatisk Årsskrift. Köpenhamn, Oslo, Stockholm, Helsingfors.

SNT - Svensk Numismatisk Tidskrift. Stockholm.

9. Numismatiska forskningsgruppen 1/7 1992 – 30/6 1993

Besöksadress: Sandhamnsgatan 52 A, nb.

Postadress: c/o Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm.

Telefon: 783 94 00 (växel).

Telefax: 662 17 68.

Föreståndare: Professor Kenneth Jonsson, tel. 783 94 41. Lyckebyvägen 7, 121 50 Johanneshov, tel. 659 82 60.

Malmer, Brita, professor emerita, tel. 783 94 40. Mölna vändplan 6, 181 61 Lidingö, tel. 766 49 44.

Rispling, Gert, FK, JK, antikvarie, tel. 783 94 37. Hangarvägen 1, 183 61 Täby, tel. 756 56 62.

Rispling, Linda, ungdomspraktikant, tel. 783 94 28. Smedstorp, 147 92 Grödinge. Tel. 530 262 86.